

HEDI ROSMA: *Sinu värske koondkogu nimi on „Kõik luuletused”. See kõlab kuidagi lõplikult. Kas luuletustega on nüüd kõik?*

JAAK JÕERÜÜT: Ei ole. See on lause algus, loe seda edasi, kuidas tahad. Kõik luuletused, mis ma seni kirjutanud olen. Kõik luuletused korraga lauale.

Lõplikkuse ja luuletustega aga seostub mul hoopis üks vana lugu. Ma olin kolmeteistkümnepäevane ja ajakiri „Pioneer” kuulutas välja kirjandusvõistluse. Mulle tuli kange svunk sisse ja ma mõtlesin, et kirjutan sinna ühe jutu. Istusin ja kirjutasin. Kui valmis sain, siis selgus, et oli hoopis luuletus. Täiesti mõttetu luuletus, ma vaatasin seda natuke aega ja viskasin siis minema, arvasin, aitab, kõik, luuletustega on nüüd lõpp.

Luuletamine on sarnane maagia ja alkeemiaga, seal sünnivad vahel asjad, mis loogiliselt võttes ei peaks olema võimalikud. Mina sellest alkeemiast vabatahtlikult ei loobu.

Iga ilmunud raamat tõmbab elusse ühe piiri. Aga selle piiriga nagu muudegi teravate hetkedega elus on nii, nagu Arvo Pärt pärast Prantsuse Auleegioni ordeni vastuvõtmist ütles: ilus hetk, aga see tuleb unustada, et saaks edasi elada. Elu algab iga päev uuesti.

H. R.: *Kui kõik on korraga laual, tekib kindlasti ka mingisugune tervikpilt. Mida sa näed, kui oma luuletustele otsa vaatad?*

J. J.: Näen silme ees neid kohti, kus ma olen kirjutanud.

„Pegasuse” kohvikut, seda, mida enam ei ole. Pruune puulaudu mustaks värvitud nurkraud-jalgadega. Pruune kõvu puutoole, mustaks värvitud nurkraud-jalgadega. Seintel nikkelpilekist lambikoonuseid. Kõrgeid lage-sid, suuri aknaid. Kuuekümnendate aastate minimalismi, mis loob tunde, et sa asud jumal teab kus, arvatavasti Kesk-Euroopas, aga mitte vanglariigis nimega NSVL. Aknatagust aeglaselt langevat laia lund ja tuttavaid, kes tulevad kohvikusse: Johnny B-d, Juhan Viidingut, Vello Jansonit, tõmmu nahaga mustlase-Alkat, tõmmu nahaga herr Tjutrumovit oma paksu portfelliga. Samuti kummalist kiilaspeaga meest, kes tõstab „Rahva Hääle” näo ette, torkab ajalehepaberisse kaks aukku ja vaatab teisi läbi nende aukude. Rangelt tipsivaid tuttavaid valgete põllestega ettekandjaid, kes lasevad minusugusel rahata poisil istuda päev läbi kohvikus, ees kolm kopikat maksnud tass teed, miniatuurne klaasist moositaldrik selle kõrval. Kedagi võõrast kõrvallauas, kes sööb lihapannkooke puljongiga, see on „Pegasuse” firmaroog, minul selle jaoks raha ei ole ega tule. Kedagi teist teises kõrvallauas, kes sööb suurt einevõileiba praeliha ja suitsuvorstiga, see on samuti „Pegasuse” firmaroog ja minul selle jaoks raha ei ole ega tule.

Väikest raudteeäärset kohvikut Nõmmel, ma joon seal niinimetatud portveini, see on tehtud Valgas või Venemaal, magus, kleepuv ja tume nagu tint, aga odav.

Tumerohelist elektrirongi, millega ma kesklinnast Kivimäele sõidan ja kõval kollasel puupingil akna all istudes katsun kirjutada pliiatsiga mingisse närusesse kaustikusse oma ridu, kogu aeg neid maha tõmmates. Kivimäel hüppan ma rongist välja mitte perroonile, vaid teisele poole, rööbastele, sinna, kuhu ei tohi. Nii saab otsemini.

Väikest õhukeste seintega suvemaja Pirital, see asub ühe suurema eesti-aegse häärberi aias õunapuude vahel, aga ka neid maju enam ei ole, kaheksakümnennda aasta olümpiamängud tegid puhta töö. Suvemajas on külm, ma naelutan ühe ukse ette vana vatiteki. Vett tuleb tuua tänavanurgalt pumbakaevust — seda ka enam ei ole. Kuuris on pruunid turbabriketid, nende lõhn on kirbe. Mu juuksed kasvavad pikkamööda pikemaks ja pikemaks. Ühel jäisel talveööl, kui olen kirjutanud viis luuletust, kuulen ma taevaaluses valju häält, nagu puhuks viimsepäeva ingel pasunat. Hommikul lähen üle Pirita jõe silla. Vasakut kätt on eestiaegne valge funkhoone, selle jõepoolses küljes on õllebaar, kann lahjat õlut on väga odav ja ma ostan ka kaks suurt nelinurkset rukkileivavilu, millel on kuhjas peal kilud ja kõvakskeedetud muna seibid. Seda õllekat enam ei ole.

„Viru” hotelli kohvikut. Seal on madalad punased nahkdiivanid. Seda kohvikut enam ei ole ega ole ka seda vaadet diivanilt otse parki, puudealusesse pimedasse rohelusse.

Teist ajastut, saatkonna musta Audit ja selle akna tagant mööda libisevaid, poripritsmetest räpaseid kõrgeid lumehangesid, mis raamivad Riia kesklinna kõiki tänavaid. Ma istun autojuhi kõrval, Bruno on tugev mees ja kindel autojuht, mina toksin taskutelefoni ahtale ekraanile kiiresti ühte aju ilmutusplaadile ilmunud luuletust, enne kui see kusagile jälle kaob.

Ühte väikest ruudulise kivipõrandaga kohvikut Riias, Gertrudi tänaval, selle nimi on „Monte Cristo” ja selle ümmargusel lakitud puulaual akna all on väike klaastops Riia musta balsamiga, see on kibe. See maitseb mulle, tal on õhtuse napsi värv. Ma olen parajasti jahmunud mitmest asjast, vaatan läbi majaseinte nagu röntgeniaparaat, jahmunud sellestki, mida ma olen parajasti märkmikusse kirjutanud.

Ja veel ühte kohvikut Riias, Dzirnavu ehk Veski tänaval, see on tavaline igavavõitu koht, kus turunaised ja vaevalt ots otsaga kokkutulevad vanamehed oma kooki söömas käivad. Aga mu saapatalda poolitab ootamatult tekkinud pragu, sokk on märg, väljas on tänavad lund täis, seda tuiskab juurde, lähen end soojendama, prilliklaasid tõmbuvad uduseks nagu saunas, ma saan millegipärast äkki ja ootamatult aru, et selle linnaga tuleb nüüd hüvasti jätta, ehkki päris minek on alles poole aasta pärast.

Erinevad ajastud, aga pildid on silma ees kõik ühevõrra selged.

H. R.: *Aga see poiss, kes „Pegasuse” kohvikus istus. Kas tema on alles? On ta palju muutunud?*

J. J.: Mõned arvavad, et kõik ajad on kogu aeg paralleelselt olemas. Tähendab, et ma istun seal ikka veel ja võin seda istujat täna siit vaadata. See tähendaks siis sedagi, et ta pole muutunud, ta on ikka seesama, aga mina olen korraga nii seesama kui ka muutunud.

Tema seal ei tea veel, et ükspäev kirjutab ta oma luuletust koguni mustas limusiinis istudes, ei kirjutagi, vaid toksib tähthaaval mingisse seadeldisse, mille jaoks ei ole aastal 1969 veel nime mitte üheski keeles. Seadeldis on läikiva tumepruuni pumpernikli suurune, mida viiekümnnendate aastate lõpus müüdi koolisööklas vahetunni ajal.

Ometi on ta seesama inimene, sellesama skeletiga, sama naha ja samade käte-jalgadega ja sama südamelihasega, hingab samade kopsudega. Kes neid ikka vahepeal vahetanud on!

Luuletusi kirjutas ta vanasti samadel põhjustel, mis praegu — need lihtsalt pressisid peale, need ilmusid ja neid oli vaja üles kirjutada. Kuid toona oli see kõik palju ebateadlikum tegevus. Toona ei oleks ma osanud nii kindlalt väita, et luuletamine on üks alkeemia. Ma lihtsalt ei teadnud sellest veel kuigi palju. Ega ka proosa kirjutamisest. Diplomaatiast või riigi taastamisest rääkimata. Proosa on hoopis teistsugune algaine kui luuletused. Nii pikk proosa kui lühikesed jutud. Alles siis, kui oled mitusada lehekülge ära kirjutanud, hakkad tasapisi aru saama, mis nähtusega on tegemist.

Kõik see, mis ette on nähtud ja tuleb, on muidugi olemas igäühes juba väga varakult, igas imikus on peidus tema vägitükid ja tema rumalused, mis ta elu jooksul kindlasti ära teeb. Aga ta ei tea seda ise veel. Jah, võib ka untsu minna, kui inimene ikka hakkab oma elukäigu pöörmekohtadel väga valesti valima, kui ta, nagu öeldakse, ei kuula, mis süda käsib. Siis juhtub, et see, mis peidus, ei tulegi ilmsiks, ei tehtagi tükke, ei neid ega teisi!

Poiss seal „Pegasuses” oli juba ammu tulnud selle peale, et peaks katsuma teada saada vastust küsimusele: kes ma olen? Ja ma uurin seda ikka veel.

Kõik, mida ma sealtpäe aastakümnete jooksul läbi olen elanud, mida olen näinud ja kuulnud, mida olen lugenud, on mu teadvusele tugevasti mõjunud. Saatus on olnud armuline. Samad silmad ja seesama silmavaade, ainult et nüüd näeb korraga hoopis laiemalt ja sügavamalt kui vanasti. Nii enda sisse kui kaugemale.

H. R.: *Sa ütlesid, et proosa on hoopis teistsugune algaine kui luuletused. Aga kuidas proosa ja luule kirjutamine sinu jaoks erineb? Tihti räägitakse, et luule on nagu vaba hõljumise seisund, samas kui selleks, et kirjutada näiteks romaani, peab olema organiseeritum ja metoodilisem.*

J. J.: Keskendunud pead olema igal juhul. Mulle tundub, et hõljuja on eriti keskendunud.

Romaani kirjutades võib mõne lehekülje puhul samuti ette tulla vaba hõljumise seisundit, aga muidugi nõuab see põhimõtteliselt rohkem organiseeritust ja metoodilisust. Keskendumine kestab meeletult palju kauem kui luuletuse puhul.

Keskendumise viisid on inimestel erinevad, nagu on erinevad ka kellaajad, millal keegi kirjutab. Erinevad on töölauad, toad, aknavaated või nende puudumine, kuidas kellelgi. Kohvikusumin minu ümber ei sega keskendumist, aga kui vaiksesse korterisse kostab kas või kaugelt diskotümakas, siis see häirib kõvasti.

H. R.: *Mis kellaaegadel sina kirjutad?*

J. J.: Õhtul ja öösel.

On juhtunud sedagi, et päeval, aga siis pean üle vaatama ja parandama ikkagi õhtul või öösel. Olen katsunud kirjutada varahommikul, aga ei saa. Niimoodi konstrueeritud inimene.

H. R.: *Kas õhtuti tööle asudes on sul täpne ettekujutus sellest, mida tahaksid kirja panna, või teed sa lihtsalt arvuti lahti ja vaatad siis, mis saama hakkab?*

J. J.: See on üks salapärane asi. Kui ma laua taha istun ja kirjutama hakkkan, siis ei ole mul ühtki sõna taskus valmis. Aga kusagilt see tekst siiski välja ilmub. Kuid kaugel sellest, et „vaatan, mis saama hakkab”.

Mulle näib, et ei kirjuta mitte käsi või pea, ka mitte süda, nagu vanaaja romantik ütleks, vaid kirjutab kogu inimese loomus, kirjutab inimene kui üks salapärane olend. Iga inimene on elu jooksul kogunud ja kogub iga päev juurde kogemust, arusaamist, mõistmist ja tundesügavust ning omandab avarust. Avardub. Kirjutatakse selle kõige pinnalt ja selle kõige tõttu.

Kui ma enne ütlesin, et iga teksti puhul on kontsentreerumine A ja O, siis tähendab see ühtlasi ka seda, et terve su vaimne aparaat peab olema kontsentreerumiseks küps. Ja lihakeha ei tohi seda mitte üks raas segada, parem on oma kere üldse unustada.

Ühel hetkel on muidugi ettekujutus sellest, mida ma kirja tahan panna, täiesti täpselt teada. Kas see juhtub kaks sekundit enne klahvide klõbistamist või on udu nende kirjapandavate sõnade kohalt hakanud hajuma juba mitu kuud varem, see pole oluline. Võib olla nii, võib olla naa.

Asja juurde kuulub aga ka parandamine. Nii kaua parandan, kui udu tundub täiesti hajunud olevat. Aga parandada, tekste üle käia tuleb mitu korda, sest ma kirjutan väga kiiresti. Kui juba kirjutan.

H. R.: *Kuidas sulle tundub, kas luuletuste kirjutamine on sind vahel ka proosatekstide juures aidanud?*

J. J.: Jäin mõtlema, mida ma veel olen kirjutanud: kõnesid, ajaleheartikleid, diplomaadimemosid, oma lauseid seadusetekstidesse, kui olin parlamendis, erakirju, raamatuarvustusi, vastuseid intervjuerijate küsimustele. Iga kirjutamiskogemus on aidanud mõne teise kirjutamiskogemuse juures.

Tegelikult on kõik vaid osa elukogemusest ja absoluutselt iga lisanduv elukogemus aitab kirjutada.

H. R.: *Kas kirjutamine meeldib sulle? Naudid sa seda?*

J. J.: Kirjutamine on elu osa. Ilma selleta ei saa. Mittekirjutamine tekitab tunde, et midagi on korrast ära, et midagi on jäänud tegemata. Kirjutamine on loomulik tegevus nagu hingamine. Ma ei ole kunagi mõtelnud, kas ma naudin hingamist. Ma hingan.

Ma ei tea, kas „meeldib” on just see sõna, mida ma kasutaks. Arvan, et inimesed peaksid tegema alati seda, mis neid huvitab. Kirjutamine huvitab mind.

Kirjutamine tekitab rahuldustunde, aga alles siis, kui asi enda arvates on tõesti valmis. Kas tekst on valmis, seda näeb alles siis, kui raamat tuleb trükikojust või artikkel ilmub ajalehes. Siis alles näed vigu, mida arvutiekraan ega vahepealne väljatrükk ei paljastanud. Millegipärast. Kui nihkeid ja vigu

on vähe, jääb süda rahule. Siis on see hetk jälle möödas ja võib edasi elada.

Tekstide tekitamisega käivad kaasas mitmesugused vaevad. Nagu elus ikka, ülesmäge ja allamäge, sisemised barjäärid ja kõhklused, kartus, et sind ei mõisteta, ja sellest kartusest jagusaamine.

Nauding see kõik kokku ei ole. Sisemine vajadus anda edasi seda, mida tead, näed või tunned, see on nauding vaid mõnikord. Nagu elugi.

H. R.: *Kas see tähendab, et enese distsiplineerimine, kirjutama sundimine on sulle võõras?*

J. J.: Ei ole võõras.

Ma olen ju kirjutanud väga erinevaid tekste. Paarkümmend viimast aastat, kui olen töötanud diplomaadina, on kohustus kirjutada pidevalt mitmesuguseid memosid. See käib palga sisse. Vahel on aine, millest kirjutad, huvitav, vahel mitte. Sõltuvalt sellest, mis selles riigis, kus parajasti töötan, parajasti juhtub. Vahel on vastik mõne igava kohtumise raportit kirjutada. Siis tuleb ennast sundida, näiteks leiutada mõni vigur, kuidas kohustus lõbuks muuta.

Ma ei tea, kuidas oleks kirjutada pikka proosat vaba inimese seisundis, kas ka siis oleks vaja ennast sundida. Võib-olla. Kuna ma peaaegu terve elu olen kusagil palgatööd teinud ja oma raamatud kirjutanud selle kõrvalt, siis see on küll üks nõõri peal käimine olnud. Nõõril ilma enesekontrollita ei astu sammugi, all on vastikult kõva maa. Tegelikult ma imestan ise, et need raamatud üldse olen kirjutanud. Aga siserõhk punni taga on nii suur, hullem kui mõnes õllevaadis, et teisiti ka ei saa. Kuid sel, kes või mis seestpoolt sunnib, pole nime.

Luuletusi aga ei kirjuta iialgi mingi kohustuse või sunni või distsipliiniga.

H. R.: *Vajad sa kirjutamiseks rahu ja aega või oled juba loomupäraselt rohkem selline kirjutaja, keda teatav pinge — stress ja tähtajad — pigem innustab ja motiveerib?*

J. J.: See on nüüd see koht, kuhu näidendites kirjutatakse sulgudesse kas „paremale ära” või „itsitab kohatult”.

Pole olnud mingit aega ja rahu kirjutamiseks, mu töö on sageli olnud pööraselt intensiivne ning stressi täis. Kunagi „Pegasuse” ja hipiajal oli aega küll, aga tagantjärele mõeldes oli see teistsuguse stressiga täidetud vaba aeg, sest kõik oli veel tegemata — raamatud kirjutamata, riigipöördest osa võtmata, maailm läbi käimata jne. Inimene ju aimab, et tal on elus muudki teha kui igavesti kohvikus konutada, ükskõik kui armas seal mõni päev ka olla polnud. Jah, igat moodi olen kirjutanud, stressiga ja ilma, karmide tähtsategadega ja ilma. Kirjutamiseks on vaja seda survet enese sees, seda, mis rahule ei jäta. Sa tahad midagi väljendada, midagi ütelda. Selleks pole vaja ei maamõisa antiikse kirjutuslauaga keset raamatukogutuba, miljon aastat vaba aega, tursket tellimust või rantjeesissetulekut ega ka uut elektroonilist vidinat. Kõik see on kõrvaline, mõttetu ja tarbetu. Stiimuli kas leiab enese seest või ei leia. Ja kogu lugu.

H. R.: *„Muutlikus” sa kirjeldad, kui palju pealiskaudset, ebaloomulikku ja võltsi võib kohata neil lugematutel vastuvõttudel, mis kuuluvad diplomaadielu juurde. Kuidas sa kirjanikuna sellele reageerid?*

J. J.: Diplomaatia- ja poliitikamaailmas on omad Tammsaared ja Goethed. Ja kultuurapõllul madistavad omad vastuvõtude stammküla-lised, suu hommikust õhtuni kartulisalatit täis ja veiniplekid särgerin-nal. Ükski eluala ei erine väga palju teistest, sest inimesed on inimesed.

Ja eks ma pane tähele (*intervjueeri ja näeb, et intervjueeritav muigab*). Eks ma tee märkmeid. Aju hallollusele näiteks.

Kui ma oleksin olnud trammikonduktor, võib-olla oleksin kirjeldanud siis „Muutlikus“, kui palju pealiskaudset, ebaloomulikku ja võltsi on tram-mijäneste käitumises.

H. R.: *Tõenäoliselt oleksid sa siis oma raamatutes ka Riia ja Rooma asemel hoopis teistsuguseid paiku, teistsugust elu kirjeldanud. Kuidas Stockholm, kus sa praegu Eesti riiki esindad, on sulle mõjunud?*

J. J.: Stockholmi mõju minule algas ammu enne seda, kui ma siia saadi-kuks maandusin. Mu tädi oli üks nendest mitmekümnest tuhandest eest-lasest, kes Rootsis pärast sõda pagulasena oma elu jätkasid. Nii et juba väga õrnast east alates, poole sajandi eest, said kohanimed Stockholm ja Rootsi minu jaoks teise kõla kui kõik muud paigad maa peal.

Stockholmiga on seotud emalt Tallinna tollis ära võetud „Beatles’ite” vinüüplaadid, mis täditütred mulle saatsid, kui ema esimest korda oma õele külla sai sõita. Ema vene keelt ei osanud, nii et kui kodus talle pihku pis-tetud tollipaberit uurisime, siis selgus, et temalt oli konfiskeeritud hoopis ohtlikke kurgi- ja lilleseemneid. Stockholmist saabusid pakiga nii see valge nailonsärk kui pärllhall kikilips, millega ma uhkeldan keskkooli lõpupildil 1966. aasta varasuvel praeguse Nõmme Gümnaasiumi välistrepil. Mu elu esimene pastakas saabus Kivimäele samuti Stockholmist, see oli hallist plast-massist ja metallklõpsuga. Stockholmiga on seotud ka see kiri, mis nüüd minu käes on, esimene kiri üle aja- ja sõjakuristiku, mille mu vanaema mu tädile ehk oma tütrele saatis pärast seitset aastat lahusolu teine teisel pool merd. Oli Stalini aeg ja vanaema kirjutas tütrele varjunime all ning täna-päevase pilguga vaadates kirjutas täiesti segast mõistujuttu.

Nüüd on nailonsärgid täisminevik ja kõik toonased asjaosalised peale minu surnud. Nüüd mugin ma siin kohvikutes rootslaste kohustuslikku kaneelisaia ja saan vahetevahel kutseid kuningalossi nagu teisedki saadikud.

Võid arvata, et sellises ajalis-ruumilises ja isiklik-riiklikus laiaks venita-tud skaalas on selle linna mõju minule iseäralik.

Ühelt poolt ma avastan seda kui täiesti uut, uurin, mis on peidus põh-jamaiste heaoluillusioonide taga ja kuidas on multikulti hoovused seda linna moondanud. Teiselt poolt oleksin nagu jumal teab kui ammu juba siin olnud. Jalatallad nagu mäletaksid seda linna.

H. R.: *Mulle tundub, et sa jälgid ja koged ennast ning enda ümber toimu-vat teatavalt distantisilt. Nagu potentsiaalset lugu või luuletust.*

J. J.: Esimese hooga tahaks sinuga jäägitult nõus olla, sest see on nii kau-nis kujund: inimene nagu potentsiaalne lugu või luuletus, ei miskit muud! Ei hommikust kõhuvalu ega õhtust südamevalu.

Aga.

Ma olen siiski elav inimene nagu iga teine, ma elan oma elu ilma igasuguse distantstita, ise iseendas. Iseenda kaudu. Kannatan ilma distantstita ja rõõmustan ilma distantstita. Iseeneses, mitte kõrvalt. Kui ükskord ära suren, siis ka ilma distantstita.

Aga see kõrvalt jälgimine, noh, igaüks võiks ennast vahel kas või üritada kõrvalt vaadata. Üllatused võivad olla suured.

Jah, ma vahel katsun end eemalt vaadata. Mõnevõrra on see seotud ka mu igapäevatööga. Kui diplomaat ei suuda end kohe üldse asetada üle-laua-positsiooni, siis ei suuda ta ka ennast üle-laua-partnerile selgeks teha.

H. R.: *Kas sa päevikut pead?*

J. J.: Ei pea. Ei ole kunagi pidanud.

H. R.: *Miks?*

J. J.: Sellepärast, et ma kirjutatan raamatuid.

H. R.: *Oled sa üldiselt ise rahul sellega, mis juba kirjutatud?*

J. J.: Ma olen väga rahul sellega, mida ma pole veel kirjutanud, aga mida ma kavatsen kirjutada. Minu arust on aega terve igavik ja mul on plaane palju. Emakeele õppimine võtab ka aega terve elu. Ühel hommikul aastaid tagasi, ühel kaugel maal, ärkasin üles ja imestasin, et kuidas ma olen küll viitsinud kõigele muule lisaks ära õppida kolm neetult keerulist keelt: vene, soome ja eesti. Kuidas see küll ometi juhtus?! Aga üks asi on osata rääkida, hoopis teine asi on kirjutamine. Vaat seda ma õpin ikka veel. See on müstiline, mida üks keel mahutab, kui seda käe vahel keerutada ja igat moodi sõrmitseda nagu muusikamees vilespilli.

Aga omaks võtan kõik leheküljed kõigis ilmunud raamatutes. Südamerahuga.

See oli Hando Runnel, kes ühe kuulsa lause pööras ringi: *vita longa, ars brevis est*. Selle üle tasub ikka ja jälle järele mõtelda. Ja niimoodi hakkab inimene pikkamööda taipama, mis seisund see „rahulolu” üldse on.

H. R.: *Loed sa vahel oma vanu töid?*

J. J.: Väga harva. Proosat veel harvem. Õieti pole see olnud lugemine, vaid olen uurinud, kuidas ma mõnda asja kirjutanud olen, et kuidas see tekst koos seisab ja mida ta väljendab. Või siis uurinud, kuidas on lood aja-proovile vastupidamisega.

Luuletusi olen rohkem lugenud, koondkogu käsikirjaga tegeledes tuli seda paratamatult teha.

H. R.: *On mõni tekst sulle kallim või tähendusrikkam kui teised?*

J. J.: Tähendusrikkad on tagantjärele vaadates need tekstid, mis on minu jaoks mingid isiklikud verstapostid, aga nad ei pea tingimata kirjandusloos verstapostid olema. Näiteks esimene novell, mille kirjutasin, „Mister Dik-sit”. See sai küll kohe Tuglase novelliauhinna ja hakkas rändama mööda koduseid kogumikke ning võörkeelseid tõlkevalimikke, aga oluline on ta mulle hoopis seepärast, et ma taipasin alles seda kirjutades, mis loom see novell on ja kuidas teda taltsutatakse.

Viimasest luulekogust on oluline „Diptühhon”, ma mäletan täpselt, kuidas ma selle esimese osa kinni napsasin nagu õhus vilksatanud linnu, ise

istusin mustas saatkonnalimusiinis autojuhi kõrval, sõites ühelt tuimalt koosolekult teisele. Ja kuidas sündis diptühhoni teise poole abil see nähtus, mida Doris Kareva hiljem nii tabavalt Möbiuse leheks on nimetanud. Aga oluline on sellest kogust ka „Triptühhon”, ma ise tean küll miks, aga ega kõike ei või ka ära seletada, ülemäära äraseletatud maailm muutub võltsiks.

Oluline on romaan „Muutlik”, seda tehes uurisin põhjalikult mitmete kirjanike raamatuid, neidki, mille ukSED varem ei olnud avanenud, aga siis äkki kargasid pärani lahti. Ja teiseks mõistsin asja käigus paremini, mis-moodi on kirjutatud vanemad romaanid ja mis üldse on toimunud viimase sajandi jooksul selle žanriga.

H. R.: *On sul mõni teema, mille kordumist sa kirjutades ikka ja jälle tajud?*

J. J.: Jaa, muidugi. Olin noor naga, kui kirjutasin määrdunudsinate pappkaantega kaustikusse teiste ja enda hiigeltarku mõtteterasid. Ühe neist sõnastasin väga pateetiliselt, mäletan siiani, aga õnneks oli pateetika seas ka iva, ma olin juba siis taibanud, et mind huvitaks aru saada, kes ma selline üldse olen. Milline inimene, mis kalduvustega, mis soovidega, mis oskustega, mis vigadega. Avaldasin iseendale arvamust, et tahaks iseennast tundma õppida.

Sellest ajast peale käib mul igasugustest tekstidest läbi teekonna teema. Ja see on teekond iseendani. Vahel esineb see nähtavamalt, vahel varjatumalt, vahel otsesõnu, vahel kaude.

Veel märkan teema või motiivina korduvat midagi sellist, mida võiks nimetada erinevate maailmade või erinevate pooluste või suurte vastandite seoseks. Luuletus „Diptühhon” on üks võimalik näide.

Ja siis veel piiri taha või üle piiri vaatamise soov. Olgu selleks piiriks horisont või inimelu, või vee ja maa piir, või piir mineviku ja tuleviku vahel, või nähtava ja nähtamatu piir. Või mis tahes muu.

H. R.: *Aga mõni teema, mida sa kirjutades rohkem või vähem teadlikult väldid? Või millest sa hoidud?*

J. J.: Ma väldin ilmselt nii teadlikult kui ebateadlikult kõike seda, mis mulle loomulik, loomuo mane ei ole. Teemasid, hoiakuid, stiili, konstruktsioone jne. Kes hakkab kõike proovima, trendide järele kuhugi libisema või jooksmas, see on kadunud hing. Iseennast võib nii kas kaotada või üldse mitte üles leida. Aga mis need minu jaoks võõrad asjad täpsemalt on, selle ma jätan enda teada. Ega nad ühe ropsuga defineeritavad olegi, kuid tunnetuses on kõik üsna selge. Ja loodetavasti ikka selgemaks saab.

H. R.: *Millistest raamatutest sa ise lugu pead?*

J. J.: Vanasti lugesin väga palju, valimatult. Hakkasin lugema vara, kolmeselt igatahes juba lugesin. Oma kooli raamatukogu lugesin seinast seina läbi, aga ausalt öeldes oli see väike. Pärnu maanteel, Kivimäe ja Pääsküla vahel oli ühes puumajas kohalik raamatukogu. Sealt tassisin ka raamatukotitäisi koju.

Kodustes riiulites valitses imelik segapuder. Isa tellis ajakirja „Kehakultuur”, emal olid riulis Underi, Adsoni, Gailiti, Visnapuu, Tammsaare jt. omaaegsete tähtede esitrukid, isiklike pühendustega mu vanaemale. Vana-

vanaisa oli üks Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisuse ning ühtlasi ka „Päevalehe” asutajaid ja omanikke, ning ajakirjanike ja kirjanike seltskond oli ses perekonnas tuttav.

Nii et mu lugemisvara oli üsna kirju, aga valikut oli. Ka sari „Suured sõnameistrid” ja „Loomingu Raamatukogu” jms. olid tellitud, ehkki raha oli alati vähe.

Raamatud, millest ma lugu pidasin ja pean, vaheldusid aastatega ja vahelduvad nüüdki. Mõned üksikud on jäänud läbi aja, niipea kui ma nendele mõtlema hakkan, tulevad läbisegi meelde Artur Alliksaar, Jerome D. Salinger, Juhan Liiv, Mihhail Bulgakov, Dante Alighieri, Anton Tšehhov, suur Piibel Gustave Doré piltidega, Fjodor Tjuttšev, Aleksandr Blok, e. e. cummings, William Butler Yeats, Václav Haveli artiklid ja kõned, Isaac Bashevis Singer, Viivi Luik, Mika Waltari.

Ma loen tänaseni kõike läbisegi. Tekst peab mind kõnetama, mul ükskõik, kui pikk see on või millest ta räägib. Peaasi, et antakse edasi objekti, ainet, mis on ette võetud, kõike, mis sellega on seotud, tundeid, visioone, inimesi, allhoovusi, seoseid. Alati on mulle rohkem pakkunud need tekstid, mis on sugestiivsed, intensiivsed, milles on sees elu mahl ja tabamatu, nähtamatu fluidum, ja kui sa kaaned lahti lööd, laotub see kirjanduslik tekst laiali üle terve toa või terve ilma.

H. R.: *Kuidas sa Barbara Cartlandi suhtud?*

J. J.: Mul pole temaga suhet.

H. R.: *Küsin siis teisiti. Kas niinimetatud ajaviitekirjandus on kurjast?*

J. J.: See küsimus on suur nagu mägi. Võiks hakata arutama, mis on üldse ajaviide. Või meelelahutus. Või hobi. Või mis on nende vastandid.

Aga kurjast on ainult kuri ise ja see võib oma nina välja pista igal pool, ka kõige auväärsemas salongis ja kõige kõrgemas kojaski. Ajaviitekirjandusel pole kurjusega pistmist rohkem kui millelgi muul.

Igaühele oma. Kes tahab, rohib ajaviiteks mustasõstrapõõsaste aluseid, kes tahab, istub kohvikus ja loeb põhiseadust, kes tahab, istub õunapuu all ja loodab, et temast saab Newton II. Igaüks teeb oma eluajaga, mida tema tahab, aga mis selle juures on ajaviide ja mis mitte, seda mina tõesti ei tea. Mõni loeb entsüklopeediaid lihtsalt ajaviiteks.

Nagu minust targemad juba ammu on ütelnud: peamine on hoopis see, et inimene oleks õnnelik.

Mul on muidugi oma tunnetus, mille järgi osa raamatuid on kommerts ja osa päriskirjandus. Kellelgi teisel on teine tunnetus. Aga mõõdupuid ju kirjanduses ei ole ega tule kunagi.

Kas Alexandre Dumas' „Kolm musketäri” on see või too? Kas Stieg Larssoni „Millenniumi”-triloogia on ainult krimka?

H. R.: *Aga kas naiskirjandus on olemas?*

J. J.: Ei ole olemas ei naiskirjandust ega meeskirjandust, ega lapskirjandust, ega raukkirjandust, ega androgüünkirjandust.

Tekst kas on või seda pole. Sõna kas kannab või ei kannata. Nagu paat vee peal. Mis tähtsust on paadis oliaja sool või ka nimel? Ta kas ei upu või

upub, rohkem valikuid ei ole. Kas Curzio Malaparte lausetes asetuvad sõnad ümber, kui me saame teada, et tema nimi on Kurt Erich Suckert?! Mulle meeldib meenutada kuulsat vaimuhiiglaste vaidlust teemal, kes kirjutas Shakespeare'i teosed. Kirjutas kes kirjutas, need on kirjutatud, nad on olemas. Nende tühivaidlustega jõutakse üks-kaks-kolm sinnani, kus tulikiri seinal küsib: aga kes oli Sebedeuse poegade isa?

H. R.: *Mis mõju sa tahad, et sinu raamatutel oleks?*

J. J.: Ärgu nüüd ükski kujuteldav lugeja solvugu, kui ma ütlen, et ma lugejate peale ei mõtle, kui ma kirjutan. Ma lihtsalt katsun edasi anda seda, mida mõtlen, näen ja tunnen.

Muidugi on äärmiselt hea meel, kui pärast raamatu ilmumist selgub, et su tekst kellelegi korda läheb. Aga miks just läheb korda või millist mõju täpsemalt keegi parajasti tunneb, kui loeb, sel pole tähtsust. Iga inimene on erinev, seda ma ei väsi kordamast. Kui tekst vähemalt äratav inimeses üles millegi, mis on hetkeks või kauaks uinunud, siis on kõik korras. Sellestki piisab.

H. R.: *Mis sul praegu käsil on?*

J. J.: Sinu küsimustele vastamine. Vastates vaataksin nagu mitmesse kaevu järgemööda, selline tunne on.

Korraga kahte teksti kirjutada ei saa. Aga kavatsustest või pooleliolevatest tekstidest pole ma kunagi tahtnud rääkida.

Absoluutselt kõik mis tahes tekstide kirjutajad seisavad alati kahe paratamatuse ees. Esimene paratamatus seisneb selles, et mingis faasis tekib vältimatu vajadus teksti kellelegi näidata. On hea, kui sul on selline usaldatav kontroll-lugeja, olgu käsikiri enda meelest kui tahes poolik või kui tahes valmis. Teise paratamatusena on autor lõpuks ikkagi üksi, täiesti üksi, silmitsi ainult oma tekstiga. Ja üksinda, oma nime all ta selle ka laia ilma saadab.

Senikaua on kõik veel pooleli.